Кой е авторът на музиката на „Тих бял Дунав”?

Според българската Уикипедия музиката на прочутия марш „Тих бял Дунав” по текст на Иван Вазов е „композирана през 1909 г. от революционера, общественик и учител Иван Караджов, докато е бил преподавател в Солун”. Анонимният уикипедианец очевидно смята твърдението си за отдавна доказан в науката факт и не е благоволил да приложи източник към статията си [1]. Така смята и авторът на статията за Ив. Караджов в същата енциклопедия, като и той не посочва източник [2]. За краткост няма да изреждам нароилите се през последните няколко години познавачи на тази тема в интернет и само отбелязвам следния любопитен факт: на 8 декември 2012 г. в Благоевград по инициатива на Община Благоевград и ВМРО е поставена паметна плоча на Ив. Караджов, като „Целта на инициаторите е мемориалът да напомня на жителите на Благоевград кой е композирал музиката за песента „Тих бял Дунав се вълнува” по текст на Иван Вазов” [3]. По този повод местен общественик уверява, че Ив. Караджов „не само е бил активен деец на ВМРО, но **остава в историята като композитора на безсмъртния химн “Тих бял Дунав”** (подч., И.А.) [4].

Паметната плоча на революционера Ив. Караджов (1875–1934 г.), открита в Благоевград на 8 декември 2012 г. - http://www.e-79.com/images/news/493/0107493/107493-Plocha-Ivan-Karadjov.jpg

В действителност обаче Ив. Караджов е само едно от имената в историята на прочутия марш и при това съвсем не е първото. Проучването, което направих, за да придобия що-годе някаква представа за тази история, показва, че тя е повече от неясна. Нещо повече, малко са професионалните изследвания, преобладават повърхностни популяризации, в които авторите

не споменават нито дума за съществуващите противоречия, а внушават единствено „пионерния" принос при композирането на музиката от предварително набелязания от тях автор. За да не бъда голословен, представям версиите за авторството на музиката на „Тих бял Дунав", които успях да издиря **досега**.

Версията за Ив. Караджов не е първата, но доколкото вече **прибързано е увековечена** (паметна плоча в Благоевград), предлагам я най-напред. Според електронния каталог на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" в София на биографията на този композитор е посветена само една статия, от 2002 г. Авторката на статията Елена Янева (днес – Александрова) съобщава, че той „[...] след обявяването на Младотурската революция 1908 г. отново се завръща в поробения си край. Постъпва като учител в Солунската мъжка гимназия и тук, за да повдигне духа на своите сънародници, в **края на учебната година съставя мелодията** (подч., И.А.) към Вазовото стихотворение „Радецки", което било много обичано от учениците" [5, с. 79]. Годината на композирането не е посочена пряко, но, ако се приеме, че след Младотурската революция през юли 1908 г. Ив. Караджов веднага се е завърнал в Солун и е бил назначен за учител още през учебната 1908-1909 година, то той е композирал музиката на „Тих бял Дунав" около май 1909 г. Статията на Ел. Янева е популярна и естествено тя не е задължена да цитира препратка към източник за твърдението си, но все пак авторката е приложила три източника, от които единият е: **Хисарлъшка, Сп[асина].** Кой е авторът на „Тих бял Дунав" ... – Пиринско дело, приложение „Вяра", 25 януари 1986 г.

Тъй като Регионалната библиотека „Пенчо Славейков" във Варна (РБПС) не притежава местното периодично издание „Пиринско дело", помолих за съдействие г-жа Елена Александрова, която понастоящем завежда отдел в Регионалния исторически музей - Благоевград. Дължа й благодарност, че веднага се отзова и отговори на въпросите ми. След 30 години беше вече технически невъзможно да получа копие от публикацията на Сп. Хисарлъшка, но пък тя (Е. А.) ме насочи да потърся биографична статия за Ив. Караджов, публикувана през 30-те години на XX в. в сп. „Илюстрация Илинден". За щастие РБПС притежава това списание за периода 1927-1944 г. и в брой 7 от 1934 г. открих първоизточника за твърдението, че Ив. Караджов бил авторът на музиката за „Тих бял Дунав". Статията се оказа обширен некролог по повод кончината на известния революционер на 26 май 1934 г. В текста фигурира следният откъс: „След обявяването на хуриета (юли 1908 г., И.А.) Иван

Караджов отново се връща в Македония и учителствува 1 година в Мъжката и 4 години в девическата гимназии в Солун. В един годишен акт, [...], между другите музикални номера, хорът му изпълни с голям успех съставената от него мелодия върху думите на стихотворението „Тих бял Дунав се вълнува", което предизвиква ентусиазъм сред публиката [...]" [6, с. 2]. Както виждате, в първоизточника за въпросната версия **липсва твърдението**, че Ив. Кърджиев **пръв** композира мелодията на марша „Тих бял Дунав", а Хр. Шалдев не твърди пряко и това, че изпълнението на хора е през 1909 г.

Още през 1988 г. ст. н. с. Димитър Евстатиев Дончев обосновано критикува твърденията на Сп. Хисарлъшка, като цитира и съответни източници. От задълбоченото му изследване става ясно, че комай нито един от основните елементи на днешната версия за първопроходството на Ив. Караджов като композитор на марша „Тих бял Дунав" не е достоверен:

- изпълнението му не е в края на учебната 1908-1909 г. в Мъжката гимназия в Солун, а в края на учебната 1909-1910 г. в местната Девическа гимназия;

- „До уволнение или преместване на Иван Караджов в друго училище не се е стигнало";

- през 1910 г. маршът „Тих бял Дунав" е бил изпълняван „не само в девическата гимназия в Солун, но и в българската гимназия в Битоля, както и от български младежи от Македония, постъпващи в младотурската армия", т.е. на практика към 1910 г. „песента е била много известна сред българското население **и извън тогавашните държавни граници на България**" (подч., И.А.) [7].

Крайният извод на ст.н.с. Д. Дончев, е, че „Караджов е **автор на един от по-късните аранжименти** на „Тих бял Дунав" **за хорово** изпълнение" (подч., И.А.).

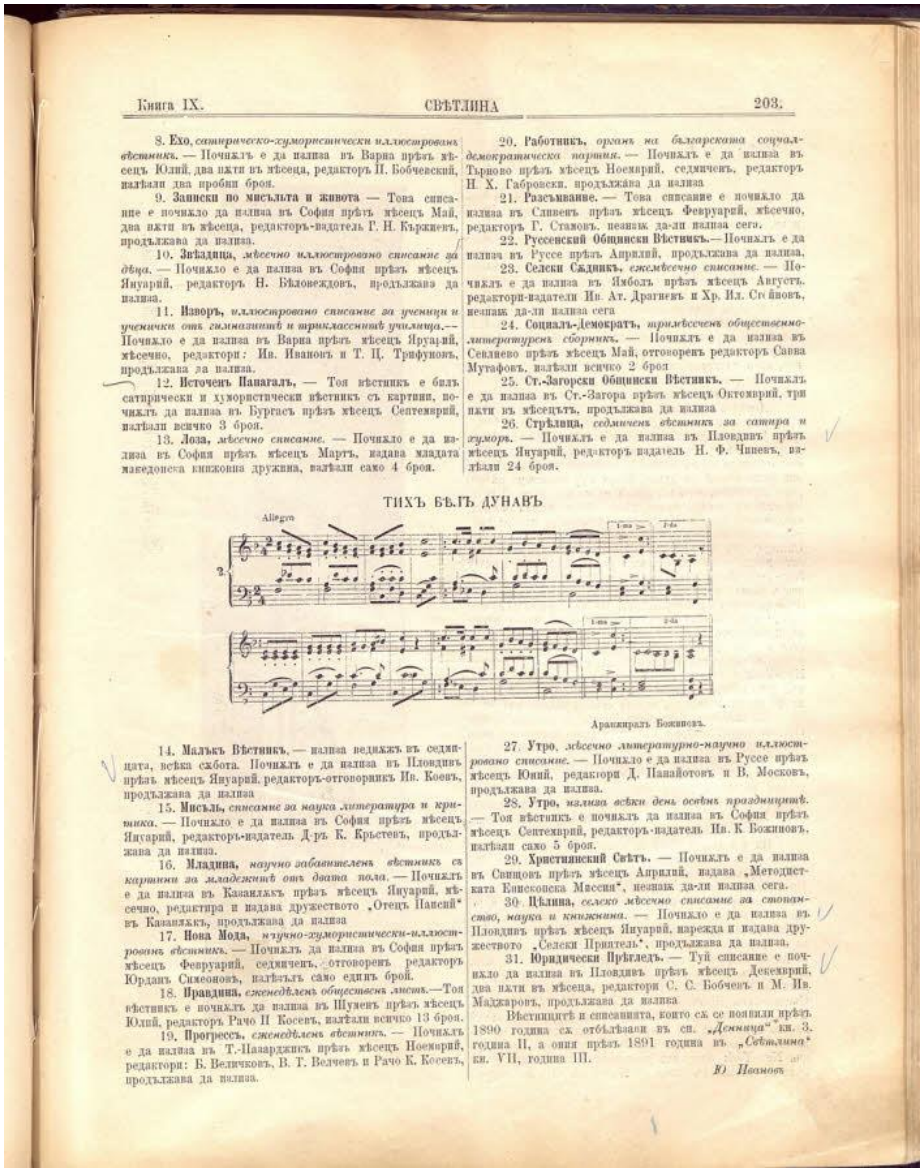
Вероятно първият автор, който засяга появяването на мелодията на „Тих бял Дунав" е проф. Николай Кауфман - изтъкнат български музиковед, фолклорист и композитор (от 2003 г. – академик). Той не е правил специално музиковедско изследване на този марш, но през 1968 г. посвещава на историята му няколко реда в свой обемист труд. Според него, „Мелодията е заимствувана от песента „Спи младенец мой прекрасный". Близка е и до мелодията на песента „Вниз по матушке, по Волге". [...] Текстът е публикуван в песнопойки от първите години след Освобождението. Може да се предполага, че песента е била известна и преди Освобождението, но засега липсват данни да е била изпълнявана по време на Освободителната война и преди нея" [8, с. 270]. Към тези кратки

бележки проф. Н. Кауфман прилага нотите на четири мелодични варианта на „Тих бял Дунав”, като за един от тях освен името, възрастта (85 г.) и местожителството на информатора от 1952 г. е добавил, че той „помни песента **от към 1880 г.**” (подч., И.А.) [8, с. 270]. В тритомника си от 2002 г. авторът потвърждава отново известността на мелодията непосредствено след Освобождението 1878 г. и публикува нотните текстове на още два нейни варианта (записани 1969 и 1971 г.) [9, с. 331-333].

Далеч по-ранната популярност на песента „Тих бял Дунав” в сравнение със съвременни версии за авторството на Ив. Караджов и други композитори се потвърждава и от самия Иван Вазов. Според историка Никола Ферманджиев (1929-1979 г.), който през 1977 г. публикува единственото досега **задълбочено комплексно** изследване (текст и музика) на прочутия марш, Вазов разказва на проф. Иван Шишманов следното: „Когато бях в Берковица, Начев, тогава пристав в града и бивш другар на Ботьова, ми каза един ден: „Виж какъв глас й турнахме!” **Начев първи ми пя „Тих бял Дунав”. По-рано не бях чувал мелодията й**” (подч., И.А.). Въз основата на архивни документи Н. Ферманджиев обосновава, че Ив. Вазов живее в Берковица от 8 март 1879 до 18 септември 1880 г., Начев е всъщност четникът Димитър Тодоров Ночев, който служи в Берковица до 28 януари 1881 г. Очевидно **не по-късно от септември 1880 г. мелодията на марша е вече известна**, но името на нейния автор не е уточнено.

Н. Ферманджиев публикува в статията си от 1977 г. и още едно интересно съобщение: „**Аранжировка на песента откриваме публикувана за първи път през 1893 г.** в сп. „Светлина (кн. 9, с. 203). Аранжировката е **на Ат. Ив. Божинов, учител по пеене във Видинската гимназия**” (подч., И.А.) [10, с. 91]. В действителност обаче и до днес липсва изследване на песнопойките от онова време (например до 1893 г., когато е публикуван аранжиментът на Ат. Божинов). Според справка, която направих по електронния каталог на НБКМ, през периода 1878-1893 г. в страната са издадени 69 песнопойки с общ обем 9800 стр. в 20 града. Освен това текстове на песни, вкл. с ноти, са публикувани в сбирки и др. подобни издания. Издирвайки сведения за тях, попаднах на заглавието: **Божинов, Атанас Ив.** Десет български народни песни за пиано. Хармонизирал Атанас Ив. Божинов. Руссе, Скоро-печ. на Ст. Ив. Роглев, **1892. 8 с. ноти**. 2 лв. За щастие библиографът е описал и заглавията на десетте песни, а между тях на второ място е **„Тих бял Дунав”**. Това означава, че Ат. Божинов е публикувал нотите на своя аранжимент още

през 1892 г., а оттам редакцията на сп. „Светлина” ги помества през следващата година, без да посочи източникът.

Книга IX. СВѢТЛИНА 203.

8. **Ехо,** *сатирическо-хумористически илюстрованъ вѣстникъ.* — Почналъ е да излиза въ Варна прѣзъ мѣсецъ Юлий, два пѫти въ мѣсеца, редакторъ П. Бобчевский, излѣзли два пробни броя.

9. **Записки по мисъльта и живота** — Това списание е почнало да излиза въ София прѣзъ мѣсецъ Май, два пѫти въ мѣсеца, редакторъ-издатель Г. Н. Къркиневъ, продължава да излиза.

10. **Звѣздица,** *мѣсечно илюстровано списание за дѣца.* — Почнало е да излиза въ София прѣзъ мѣсецъ Януарий, редакторъ Н. Вѣловеждовъ, продължава да излиза.

11. **Изворъ,** *илюстровано списание за ученици и ученички отъ гимназиитѣ и прогимназиитѣ училища.*— Почнало е да излиза въ Варна прѣзъ мѣсецъ Януарий, мѣсечно, редактори: Ив. Ивановъ и Т. Ц. Трифоновъ, продължава да излиза.

12. **Источенъ Папагалъ,** — Тоя вѣстникъ е билъ сатирически и хумористически вѣстникъ съ картини, почналъ да излиза въ Бургасъ прѣзъ мѣсецъ Септемврий, излѣзли всичко 3 броя.

13. **Лоза,** *мѣсечно списание.* — Почнало е да излиза въ София прѣзъ мѣсецъ Мартъ, издава младата македонска книжовна дружина, излѣзли само 4 броя.

20. **Работникъ,** *органъ на българската социалъ-демократическа партия.* — Почналъ е да излиза въ Търново прѣзъ мѣсецъ Ноемврий, седмиченъ, редакторъ Н. Х. Габровски, продължава да излиза

21. **Разсѣмване.** — Това списание е почнало да излиза въ Сливенъ прѣзъ мѣсецъ Февруарий, мѣсечно, редакторъ Г. Стаиовъ, незнаемъ да-ли излиза сега.

22. **Руссенский Общински Вѣстникъ.**— Почналъ е да излиза въ Руссе прѣзъ Априлий, продължава да излиза.

23. **Селски Сѣдникъ,** *ежемѣсечно списание.* — Почналъ е да излиза въ Ямболъ прѣзъ мѣсецъ Августъ, редактори-издатели Ив. Ат. Драгиевъ и Хр. Ил. Стоиновъ, незнаемъ да-ли излиза сега

24. **Социалъ-Демократъ,** *прилѣженъ обществено-литературенъ сборникъ.* — Почналъ е да излиза въ Севлиево прѣзъ мѣсецъ Май, отговоренъ редакторъ Савва Мутафовъ, излѣзли всичко 2 броя

25. **Ст.-Загорски Общински Вѣстникъ.** — Почналъ е да излиза въ Ст.-Загора прѣзъ мѣсецъ Октомврий, три пѫти въ мѣсеца, продължава да излиза

26. **Стрѣлица,** *седмиченъ вѣстникъ за сатира и хуморъ.* — Почналъ е да излиза въ Пловдивъ прѣзъ мѣсецъ Януарий, редакторъ издатель Н. Ф. Чиневъ, излѣзли 24 броя.

ТИХЪ БѢЛЪ ДУНАВЪ

Allegro

Аранжиралъ Божиновъ.

14. **Малъкъ Вѣстникъ,** — излиза недѣжъ въ седмицата, всѣка сѫбота. Почналъ е да излиза въ Пловдивъ прѣзъ мѣсецъ Януарий, редакторъ-отговоренъ Ив. Коевъ, продължава да излиза

15. **Мисъль,** *списание за наука литература и критика.* — Почнало е да излиза въ София прѣзъ мѣсецъ Януарий, редакторъ-издатель Д-ръ К. Крѣстевъ, продължава да излиза.

16. **Младина,** *научно забавителенъ вѣстникъ съ картинки за младежитѣ отъ дватa пола.* — Почналъ е да излиза въ Казанлъкъ прѣзъ мѣсецъ Януарий, мѣсечно, редактира и издава дружеството „Отецъ Паисий" въ Казанлъкъ, продължава да излиза

17. **Нова Мода,** *научно-хумористически-илюстрованъ вѣстникъ.* — Почналъ да излиза въ София прѣзъ мѣсецъ Февруарий, седмиченъ, отговоренъ редакторъ Юрданъ Симеоновъ, излѣзълъ само единъ брой.

18. **Правдина,** *еженедѣленъ общественъ листъ.*—Тоя вѣстникъ е почналъ да излиза въ Шуменъ прѣзъ мѣсецъ Юлий, редакторъ Рачо П. Косевъ, излѣзли всичко 13 броя.

19. **Прогрессъ,** *еженедѣленъ вѣстникъ.* — Почналъ е да излиза въ Т.-Пазарджикъ прѣзъ мѣсецъ Ноемврий, редактори: Б. Величковъ, В. Т. Величевъ и Рачо К. Косевъ, продължава да излиза.

27. **Утро,** *мѣсечно литературно-научно илюстровано списание.* — Почнало е да излиза въ Русе прѣзъ мѣсецъ Юний, редактори Д. Панайотовъ и В. Московъ, продължава да излиза.

28. **Утро,** *излиза всѣки день освенъ праздницитѣ.* — Тоя вѣстникъ е почналъ да излиза въ София прѣзъ мѣсецъ Септемврий, редакторъ-издатель Ив. К. Божиновъ, излѣзли само 5 броя.

29. **Християнский Свѣтъ.** — Почналъ е да излиза въ Свищовъ прѣзъ мѣсецъ Априлий, издава „Методистката Епископска Мисия", незнаемъ да-ли излиза сега.

30. **Пѣлина,** *селско мѣсечно списание за стопанство, наука и книжнина.* — Почнало е да излиза въ Пловдивъ прѣзъ мѣсецъ Януарий, нарежда и издава дружеството „Селски Приятель", продължава да излиза.

31. **Юридически Прѣгледъ.** — Туй списание е почнало да излиза въ Пловдивъ прѣзъ мѣсецъ Декемврий, два пѫти въ мѣсеца, редактори С. С. Бобчевъ и М. Ив. Маджаровъ, продължава да излиза

Вѣстницитѣ и списанията, които сѫ се появили прѣзъ 1890 година сѫ отбѣлѣзани въ сп. *„Денница"* кн. 3, година II, а оная прѣзъ 1891 година въ *„Свѣтлина"* кн. VII, година III.

Ю. Поповъ

Аранжиментът на „Тих бял Дунав” от Атанас Ив. Божинов от Видин. – Светлина, г. III, 1893, № 9, с. 203.

Старият периодичен печат от първите две-три десетилетия след Освобождението 1878 г. предлага многобройни примери за известността на мелодията на „Тих бял Дунав” преди 1909 г. Например:

1887 г., **17 май**. Правителството отпуска безплатно парахода „Голубчик” за участие в тържеството при с. Козлодуй. „Параходът изсвири, а учениците от Рахов.[ското] училище изпяха песента: „Тих бял Дунав се вълнува” [11];

1889 г., 18 май. Във Враца тържествено е положен основният камък на паметник на Хр. Ботйов. В програмата за тържествата изрично е записано, че песента „Тих бял Дунав” трябва да се изпълнява както от

учениците, които се придвижват с училищното знаме към площада, така и от музиката, която оглавява колоната на официалните лица [12];

1901 г., май. При приближаването си към Козлодуй военната музика в парахода „Александър I" „свиреше „Тих бял Дунав се вълнува", напомняше на всички славния подвиг на приснопамятния Ботев" [13];

1902 г., 5 май. В писмо до кап. Дагоберт Енглендер Лад. Попович уверява капитана на „Радецки" в следното: „Също така всяка година на възпоменателния ден се провежда излет и тържество, при което се пее патриотичната песен

„Тих бял Дунав се вълнува, весело шуми,
и Радецки гордо плува по златни вълни." [14, с. 78].

Интересен е и разказът на Венета Рашева - Божинова - внучка на Венета Ботйова, за сватбата на Иванка Ботйова - дъщерята на Хр. Ботйов, на **8 януари 1906 г.**: *„Сватбеният обред минал при голямо веселие, държали се речи, музиката на няколко пъти изсвирила „Тих бял Дунав". При тази песен, както младоженката, така и майка й и всички били трогнати до сълзи" [15, с. 125]*.

Тези и други подобни първоизточници са категорично доказателство, че **мелодията на „Тих бял Дунав" наистина е широко известна далеч преди 1909-1910 г.**

През последните години като първомайстори на музиката на „Тих бял Дунав" са обявени поне още двама души:

Димитър Генев (1879 г., Габрово - 1951 г., София). След завършването на музикалното си образование в Одеса (1903 г.) е учител по музика в Татар Пазарджик (1903 - 1912 г.) и Габрово (1912 - 1915 г.). През Първата световна война е мобилизиран на Македонския фронт (1915 - 1918 г.) и там, в Битоля, създава свой аранжимент на марша „Тих бял Дунав" [16], [17].

Георги Безлов (роден 1874 г. в Габрово). През периода 1903 - 1929 г. служи като капелмайстор. След Ньойския договор 1919 г. е преместен временно в 15-та Ломска дружина във Враца и тук по нареждане на командира на дружината създава за духов оркестър музиката на „Ботев марш", като използва мелодията на „Тих бял Дунав" [18].

Прегледът на известни досега и новоиздирени източници категорично доказват, че известният революционер Иван Караджов не е композирал мелодията на „Тих бял Дунав", нито е автор на първия й аранжимент за хорово изпълнение. Музиката към Вазовото стихотворение „Радецки" става популярна още през първите години след Освобождението и **най-ранният известен днес неин нотиран текст е дело на видинския**

учител Атанас Ив. Божинов през 1892 г. Много ми се иска да вярвам, че анонимният автор на статията „Тих бял Дунав” в българската Уикипедия ще има добрината и професионалната добросъвестност да преработи основно нейния текст, за да не заблуждава читателите с недостоверни сведения за историята на един от най-прочутите български маршове. Сигурно има и специализирани публикации на музиколози по тази тема, които са неизвестни и недостъпни за мен, но едно е категорично вярно – **музикалната история на знаменития марш „Тих бял Дунав” не започва през 1909 г., а най-малко четвърт век по-рано**.

Литература

1. **Тих бял Дунав**. - https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D1%85_%D0%B1%D1%8F%D0%BB_%D0%94%D1%83%D0%BD%D0%B0%D0%B2

2. **Иван Караджов (революционер)**. - https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%BE%D0%B2_%28%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%80%29 (Последна промяна на страницата - 6 февруари 2016 г.)

3. **infomreja.bg**. Откриха паметна плоча на Иван Караджов. – http://infomreja.bg/otkriha-pametna-plocha-na-ivan-karadjov-9252.html (Публикувано 8 декември 2012 г.).

4. **Шатев, Павел**. Благоевград почете паметта на Иван Караджов. – http://e-79.com/news-59508.html (Публикувано 8 декември 2012 г.).

5. **Янева, Елена**. За една малко известна личност в историята на Пиринския край - авторът на „Тих бял Дунав”. - Струма, 2002, № 1, 78-79.

6. **Шалдев, Хр.** Иван Караджов. – Илюстрация Илинден, г. VI, 1934, кн. 7 (май), 2-3.

7. **Дончев, Димитър.** Виж какъв глас й турихме. - Антени, № 5, 3 февруари 1988, с. 15.

8. **Кауфман, Николай**. Български градски песни. С., БАН, 1968. 575 с.

9. **Кауфман, Николай**. Хиляда и петстотин български градски песни. Т. 3. Варна, Славена, 2002. 674 с.

10. **Ферманджиев, Никола**. Най-популярната българска песен. – Родна реч, 1977, № 5-6, 87-91.

11. **Х.** Празднувание денят 17 май в с. Козлодуй. - Свобода, г. I, № 60, 30 май 1887, с. 3-4.

12. **Программа за отпразднуването на 18 май 1889 г. -** Свобода, г. III, № 271, 31 май 1889, с. 2-3.

13. **От Козлодуй**. - Нов век, г. III, № 314, 23 май 1901, с. 3.

14. **Жечева, Сашка**. Капитан Дагоберт Енглендер и параходът „Радецки" в документи от НБКМ. - Известия на държ. архиви, т. 99, 2010, 73-92.

15. **Рашева-Божинова, Венета**. Внучката на Венета Ботева разказва за Ботевото семейство. С., ОФ, 1976. 192 с. - http://www.promacedonia.org/vrb/vbr_3_2.html

16. **Агенция „Фокус".** Агенция и Радио „Фокус" представят книгата и музикалния диск „Бойните маршове на честта и славата на България" – Де е България? - 13. - http://focus-news.net/opinion/2014/07/25/29322/agentsiya-i-radio-fokus-predstavyat-knigata-i-muzikalniya-disk-boynite-marshove-na-chestta-i-slavata-na-balgariya-de-e-balgariya-13.html (Публикувано на 25 юли 2014 г.)

17. **Кръстева, Влади**. Намериха нотите на „Козлодуйски марш". – http://kozloduy-bg.info/index.php?p=news&aid=11898 (Публикувано 25 март 2014 г.)

18. **Агенция „Фокус"**. „Фокус" възражда маршовете на честта и славата на България - Маршът „Тих бял Дунав" - 6. - http://www.focus-news.net/opinion/2014/04/17/28073/fokus-vazrazhda-marshovete-na-chestta-i-slavata-na-balgariya-marshat-tih-byal-dunav-6.html (Публикувано 17 април 2014 г.).

Иван АЛЕКСИЕВ